TARİH Sınıf-11

OGM MATERYAL
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

KONU OSMANLI DEVLETİ'NDE SANAYİLEŞME ÇABALARI

OSMANLI DEVLETİ'NDE SANAYİLEŞME ÇABALARI

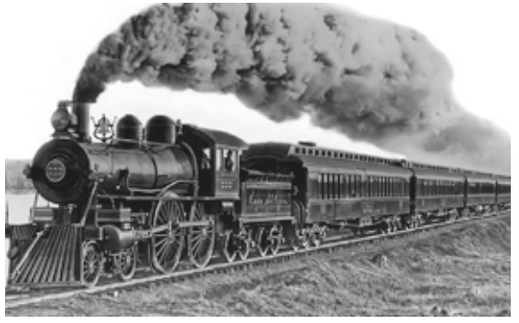
Sanayi Devrimi'nden önce Osmanlı Devleti'nin ekonomisi tarıma, ticarete ve küçük ölçekli atölyelerde yürütülen üretime dayanmaktadır.

Zamanla merkezî otoritenin zayıflaması, tımar sisteminin bozulması, savaşlarda alınan başarısızlıklar ve toprak kayıpları sonucunda Osmanlı ekonomisi; sanayileşen Avrupa'yla rekabet edememiştir. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti, XIX. Yüzyılın başından itibaren Avrupa ülkeleri gibi sanayileşmek istemiştir.

Ancak Osmanlı'nın sanayileşme çabaları; sermaye birikiminin yetersizliği, bilimde ve teknolojide geri kalınması, yetişmiş personel eksikliği ve geleneksel iktisadi düşünce biçimi gibi nedenlerden dolayı sonuçsuz kalmıştır. Bunun yanında sömürgeci devletlerin faaliyetleri ve kapitülasyonlar, Osmanlı Devleti'nde sanayileşme politikalarının başarısız olmasına neden olmuştur.

İngiltere, Fransa ve Hollanda gibi Avrupalı devletler; XVI. Yüzyılın sonlarına doğru merkantilizm sistemi sayesinde sermayelerini güçlendirmiştir. Merkantilizmin tersine ihracatı sınırlandıran Osmanlılar, sadece aşırı bolluk olduğunda ve iç talep karşılandığında ihracata sıcak bakmıştır. Bunun yanında yabancı tüccarlara sürekli imtiyazlar tanınması, sermayenin büyük bir kısmının sadece bu ellerde toplanmasına sebep olmuştur. Osmanlı toplumundaki gayrimüslimler, ekonomik hayatta ticareti tekelinde tutmuş ve birikimlerini sanayiye aktarmamıştır. Bu gelişmeler neticesinde Osmanlı'da, Avrupa devletlerinde olduğu gibi ulusal sanayi, gelişme imkânı bulamamıştır.

Osmanlı Devleti'nin sanayileşememesinin bir diğer sebebi Batı'daki yenilikleri takip edememesidir. XVIII. yüzyılın başlarından itibaren Avrupa'da yeni buluşların, üretim sürecinde kullanılmaya başlaması ile Osmanlı ekonomisi

büyük bir darboğaza girmiştir. Osmanlı Devleti, sanayideki teknolojik gelişmelerin yanında tıbbi gelişmeleri de takip edememiştir.

Salgın hastalıklara karşı modern tıp tekniklerini uygulayamayan Osmanlı Devleti'nde, nüfus artışı Avrupa ülkelerine göre kısıtlı kalmıştır. Osmanlı Devleti'nde sanayileşme çabalarındaki bir diğer engel de nitelikli personel sıkıntısıdır. Sanayileşmenin önündeki bir başka engel de devletin ekonomik kalkınma için uzun vadeli stratejiler üretememesidir. Osmanlı Devleti'nde sanayileşmenin önündeki engellerden bir diğeri ise XIX. yüzyılda uzun süren ağır maliyetli savaşlardır. Bu savaşlar, bir yandan işgücünü azaltırken diğer yandan devletin sanayileşme için bütçeden gelir ayırmasına engel olmuştur.

Ekonomisi tarıma dayalı olan Osmanlı Devleti'nde, nüfusun üretken kesimi savaşlarda kullanıldığı için devletin tarımsal üretimi azalmış ve üründen elde edilen vergi gelirleri düşmüştür. Ayrıca ağır dış borçlar da devletin sanayileşmesi için gerekli kaynağı ayırmasını engellemiştir. Osmanlı yöneticileri, aslında XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren ülkenin ihtiyaçlarını dikkate alan pek çok sanayileşme hamlesi yapmıştır.

Ancak gerçek anlamda fabrikaların faaliyete geçmesi XIX. yüzyılın başlarını bulmuştur.

XIX. Yüzyılda ordunun, donanmanın ve sarayın taleplerini karşılamak amacıyla Osmanlı Devleti, en son kullanılan teknolojiyi Avrupa'dan ithal ederek bir dizi fabrika kurmuştur. Özellikle Tanzimat Dönemi'nden sonra hız kazanan sanayileşme hareketi sonucunda; İstanbul ve çevresinde dokuma, çuha, basma ve demir döküm fabrikaları ile feshane, tophane ve tersane açılmıştır. Fakat sanayileşme amacıyla kurulan bu fabrikalar, istenilen başarıları elde edememiş ve kısa sürede kapanma noktasına gelmiştir.

BALTA LİMANI ANTLAŞMASI'NIN OSMANLI DEVLETİ'NE ETKİSİ (1838)

XIX. yüzyılın başlarında Sanayi Devrimi'ni tamamlayan İngiltere, Napoleon Savaşları'nda Fransa'yı yenerek dünya pazarlarında rakipsiz duruma gelmiştir. Bu dönemde Osmanlı Devleti siyasi ve mali sorunlarla uğraşsa da hâlâ çok geniş topraklara sahiptir. Bu nedenle pazar olmaya müsait Osmanlı ülkesi, özellikle İngilizlerin ilgi odağı hâline gelmiştir. Mısır sorunundaki yardımı karşılığında Osmanlı Devleti, İngiltere ile 16 Ağustos 1838'de **Balta Limanı** Konağı'nda bir ticaret antlaşması imzalanmıştır.

Bu antlaşma, her devlete açık tutulmuş ve bütün Avrupa ülkeleri bu antlaşmadan yararlanmak istemiştir.

Aynı yıl Fransa ile daha sonra da İsveç, Norveç, İspanya, Hollanda, Prusya, Danimarka ve Belçika gibi ülkelerle ticaret antlaşmaları imzalanmıştır. Balta Limanı Antlaşması'yla iç ve dış ticaretteki sınırlamalar kaldırılmış ve yabancı malların ülkeye kolayca girişine imkân sağlamıştır. Buna karşın yerli malların dışarıya çıkarılması kolaylaşmıştır. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nin bağımsız ticaret siyaseti izleyebilme seçeneği de ortadan kalkmıştır. Osmanlı pazarları geniş ölçüde yabancıların denetimine geçmiş ve Avrupa'yla girilen rekabet karşısında Osmanlı esnafı faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır. Avrupa ülkeleri ile imzalanan ticaret antlaşmaları ve uygulanan reformlar, Osmanlı ekonomisinde büyük tahribata neden olmuştur.

SORULAR

1) Osmanlı Devleti'nde sanayinin gelişememesinin sebepleri;

I. Ham madde kaynaklarının yetersiz olması,

II. Batının tekniğinden yeterince yararlanamamış olması,

III. Yabancı ülkelere ekonomik ayrıcalıklar tanımış olması

aşağıdaki seçeneklerin hangisinde doğru olarak verilmiştir?

A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) Yalnız III
D) I ve II
E) II ve III

Cevap: E

2) 1838 Balta Limanı Ticaret Antlaşması'na göre;

I. Tekel sistemi kaldırıldı, İngilizlere diledikleri miktarda ham maddeyi satın alma imkânı verildi.

II. İngiliz tüccarları, Osmanlı tüccarlarının ödemekle yükümlü oldukları iç gümrük vergisinden muaf tutuldu.

III. İngiliz gemileriyle gelen mallar bir kez gümrük vergisi ödendikten sonra, Osmanlı Devleti sınırları içinde ikinci bir vergiye tabi tutulmayacaktı.

Buna göre, aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

A) Osmanlı sanayisi gelişmiştir.
B) Osmanlı gümrük gelirleri artmıştır.
C) İngiliz malları Osmanlı pazarlarına hâkim olmuştur.
D) Osmanlı tüccarlarının rekabet gücü artmıştır.
E) Osmanlı Devleti'nin ham madde ihtiyacı artmıştır.

Cevap: C

3) Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nin sanayisini geliştirmek için aldığı önlemlerden biridir?

A) Ham madde satışını sınırlamak
B) Avrupa'dan ucuz mal almak
C) Kapitülasyonları kısıtlamak
D) Çoklu hazine sistemine geçmek
E) Avrupalı tüccarlara vize uygulamak

Cevap: A